

KS. TOMASZ WIELEBSKI*

Wokół Instrukcji „Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła”

Kongregacja ds. Duchowieństwa opublikowała 20 lipca 2020 roku Instrukcję *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*¹. Jest ona odpowiedzią na prośby biskupów z całego świata, którzy zwracali się do Kongregacji w sprawie już wprowadzanych lub planowanych projektów reform wspólnot parafialnych i restrukturyzacji diecezji. Ks. A. Ripa, podsekretarz wspomnianej kongregacji, dokonując prezentacji dokumentu, zauważył, że w *ostatnich dziesięcioleciach dokonały się znaczące zmiany społeczne i kulturowe, które spowodowały i wymusiły odnowiony styl duszpasterstwa*, zarówno wobec osób regularnie uczęszczających do parafii, jak i wobec „wierzących” niepraktykujących, mało angażujących się w życie Kościoła oraz *dalekich od wiary w Chrystusa*². Duchowny podkreślił, że odpowiadając na powyższe wyzwania, *papież Franciszek wielokrotnie odwoływał się do obrazu Kościoła coraz bardziej misyjnego, podkreślając znaczenie „kreatywności” w poszukiwaniu nowych sposobów głoszenia Ewangelii*³. W tę perspektywę wpisuje się opublikowana Instrukcja, mając *na celu zaproponowanie wspólnotom parafialnym (...) sposobów na przyswojenie sobie dynamizmu „wyjścia”, upragnionego przez papieża Franciszka, w perspektywie nawrócenia duszpasterskiego, przedstawiając wskazania i ogólne normy*⁴.

* ks. Tomasz Wielebski – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1313-8514>; e-mail: tomwielebski@gmail.com

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Wrocław 2020.

² A. Ripa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła. Prezentacja Instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa*, „L’Osservatore Romano. Wydanie polskie” 2020, nr 9, s. 35.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

Opublikowana instrukcja spotkała się z różnymi reakcjami. Pojawiły się głosy pozytywne, chwalaące ją za ukazanie skondensowanej wiedzy na temat prawnych podstaw funkcjonowania parafii, nakreślenia szerokiej panoramy współczesnych uwarunkowań, w jakich one działają, oraz dostarczenia inspiracji do odnowy duszpasterstwa parafialnego w duchu *nawrócenia pastoralnego*. Pojawiły się też głosy krytyczne, dotyczyły braku propozycji nowych rozwiązań teologicznych dotyczących zaangażowania wiernych świeckich w życie parafii, zbyt małego akcentowania konieczności rozwoju parafii personalnych oraz zaproponowania szczegółowych rozwiązań duszpasterskich⁵. Zostaną najpierw przybliżone najpierw główne myśli zawarte w dokumencie, który nie jest znany w Polsce szerszemu ogółowi (1). Następnie zostanie zreferowana tocząca się po jego publikacji dyskusja (2), a później odniesienie się do niej i podanie czytelnikom pewnych inspiracji do twórczych poszukiwań dróg odnowy parafii w duchu nawrócenia pastoralnego (3).

Ogólna struktura Instrukcji i jej główne założenia

Instrukcja (łac. *instructio*) jest aktem władzy wykonawczej, wyjaśniającym przepisy ustawy oraz rozwijającym i określającym racje, które należy uwzględnić przy jej zachowaniu⁶. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku podkreśla, że Instrukcja obowiązuje osoby mające się troszczyć o wprowadzenie ustaw w życie (kan. 34 par. 1). Ze względu na organ władzy, od którego pochodzi, może ona być aktem Biskupa Rzymu, dykasterii Kurii Rzymskiej, konferencji biskupów czy biskupa diecezjalnego. Ze względu na przedmiot, którego dotyczy, możemy spotkać instrukcje liturgiczne, muzyczne, duszpasterskie, dyscyplinarne i doktrynalne⁷.

Dokument, składający się ze wprowadzenia, 11 rozdziałów i zakończenia, można podzielić na dwie części. Pierwsza z nich (rozdziały I-VI) porusza kwestie nawrócenia duszpasterskiego (I: 3-5), parafii we współczesnym kontekście (II: 6-10), znaczenia parafii dzisiaj (III: 11-15), misji stanowiącej główne kryterium jej odnowy (IV: 16-26), parafii rozumianej jako *wspólnotę wspólnot* integrującą, ewangelizującą i okazującą wrażliwość na ubogich (V: 27-33), pokazującą proces od nawrócenia osób do przekształcenia struktur (VI: 34-41).

⁵ Por. A. Draguła, *Zapał przegrywa z przepisem. Stara parafia w nowym świecie*, <http://wiez.com.pl/2020/07/21/zapal-przegrywa-z-przepisem-stara-parafia-w-nowym-swiecie> (dostęp: 15.02.2020); P. Sikora, *Pozory reformy parafii*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/pozory-reformy-parafii-164243> (dostęp: 15.02.2020); Dg, *Ks. Bartosz Rajewski komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, <https://ekai.pl/ks-bartosz-rajewski-komentuje-watykanski-dokument-poswiecony-parafiom/> (dostęp: 8.02.2020); DG, *Grekokatolicki proboszcz komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/200282/mnpjifyto73xaonc/#IDFJRHXPPNA211F0ML2PJNXJYBDPJVB1053H501BGZPG5NPDWEY110> (dostęp: 8.02.2020).

⁶ Por. M. Sitarz, *Instrukcja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 961.

⁷ Por. tamże, s. 963.

Druga część Instrukcji omawia kwestie struktur parafii i innych możliwych podziałów terytorium diecezji (VII: 42-61), podejmując zagadnienia związane z erygowaniem połączonych parafii (VIIa: 46-51), wikariatu rejonowego, czyli dekanatu (VIIb: 52-53), jednostki duszpasterskiej (VIIc: 54-60), okręgu duszpasterskiego (VIIId: 61). Rozdział VIII omawia zwyczajne i nadzwyczajne formy powierzenia pieczy pasterskiej o wspólnotę parafialną, omawiając rolę i zadania proboszcza (VIIIa: 66-74), administratora parafialnego (VIIIb: 75), kilku kapłanów odpowiadających wspólnie (*in solidum*) za parafię (VIIIc: 76-77), wikariusza parafialnego (VIIIId: 78), diakonów (VIIIe: 79-82), osób konsekrowanych (VIIIf: 83-84), osób świeckich (VIIIg: 85-86). Dokument omawia także inne formy powierzenia pieczy duszpasterskiej nad parafią (VIIIh: 87-93). W kolejnych rozdziałach Instrukcja omawia funkcje i posługi parafialne (IX: 94-100), instytucje współodpowiedzialności kościelnej (X), wymieniając parafialną radę ds. ekonomicznych (Xa: 101-107), parafialną radę duszpasterską (Xb: 108-114) oraz wspominając o innych formach współodpowiedzialności duszpasterskiej (Xc: 115-117). Dokument porusza także kwestie ofiar składanych za udzielanie sakramentów (XI: 118-121).

Instrukcja przypomina nauczanie Franciszka zzywającego do *nawrócenia duszpasterskiego*, które, będąc częścią *nowej ewangelizacji* (zob. EG 49), ma ukierunkowywać wspólnoty chrześcijańskie, w tym szczególnie parafie, do przemieniającego *zwyczaję, style, rozkład zajęć, język i wszystkie struktury kościelne wyboru misyjnego*, który będzie *odpowiednią drogą (...)* dla *ewangelizowania współczesnego świata*, unikając zachowania istniejącego stanu rzeczy (5). Parafia, będąc *domem pośród domów* (zob. ChL 26), odpowiadając na wymagania czasu, ma *dostosować swoją posługę do potrzeb wiernych i historycznych przemian* w duchu odnowienia dynamizmu odkrywającego powołanie każdego ochrzczonego do *bycia uczniem Jezusa i misjonarzem Ewangelii* (11).

Sercem *nawrócenia duszpasterskiego parafii*, które musi dotyczyć głoszenia słowa Bożego, życia sakramentalnego, świadczenia miłosierdzia i innych obszarów, ma być *klucz misyjny* (20). Parafia, prowadząc duszpasterstwo w duchu misyjnym, musi nieustannie i z kreatywnością odkrywać *nowe drogi i narzędzia* pozwalające jej na *bycie centrum promowania ewangelizacji* (122). Pozostaje ona nadal *niezastąpionym organizmem o pierwszorzędym znaczeniu w widzialnych strukturach Kościoła*, będąc *latarnią* promieniującą światłem wiary, *nadając sens i nadzieję życiu ludzi i rodzin*, formując ich do tego, *aby byli ludźmi zaangażowanymi w ewangelizację* (12).

Ponieważ w procesie *nawrócenia duszpasterskiego* fundamentalne znaczenie odgrywa Słowo Boże, parafia ma je uczyć czytać i rozważać, głosząc kerygmat (21). Dokument podkreśla, że *zasadniczym momentem w tworzeniu wspólnoty parafialnej* ma być, będące *źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego*, celebrowanie Eucharystii (22). Dokument zauważa, że odnowa życia parafii wymaga różnorodnych propozycji duszpasterskich tak, aby *Słowo Boże i życie sakramentalne mogły dotrzeć do każdego w sposób odpowiadający*

jego sytuacji życiowej (18). Kryterium weryfikującym autentyczność działalności ewangelizacyjnej Kościoła, realizowanej we wspólnocie parafialnej w optyce misyjnej, jest celebrowanie sakramentów i świadczenie miłosierdzia tak, aby była ona *żywym znakiem bliskości Chrystusa poprzez sieć braterskich relacji, skierowanych na nowe formy ubóstwa* (19).

Zadaniem parafii jest tworzenie *kultury spotkania*, przez co będzie ona środowiskiem podkreślającym centralną rolę osoby, promującym dialog, solidarność i otwartość na wszystkich, będąc *miejszem sprzyjającym byciu razem i rozwojowi trwałych relacji osobowych*, co pozwoli na doświadczenie *poczucia przynależności i bycia akceptowanym*. *Parafia ma rozwijać sztukę bliskości*, przez co stanie się miejscem, w którym zostanie przezwyciężona obecna w życiu wielu ludzi samotność (25-26).

Według Instrukcji dzisiejsze parafie są wezwane do konfrontacji ze światem odznaczającym się zwiększoną mobilnością i kulturą cyfrową, w którym poszerzyły się *granice istnienia*. Dokument zauważa, że życie współczesnych toczy się raczej w *globalnej i zbiorowej wiosce*, w której łatwość poruszania się i szybkość komunikacji zmieniają postrzeganie przestrzeni i czasu oraz miejsca przynależności, mając wpływ na relacje międzyludzkie, które są wystawione na ryzyko rozpadu. Wspomniane procesy mają wpływ na coraz mniej zauważalny związek parafii z terytorium (8-9). Instrukcja racjonalnie zauważając, że współczesne parafie terytorialne nie są zawsze w stanie sprostać oczekiwaniom różnych grup wiernych żyjących w *terytoriach egzystencjalnych*, podkreśla, że prowadzona opieka duszpasterska *wyduje się być przestarzała, gdyż parafianie często nie rozumieją już takiej formy, która wydaje się bardziej naznaczona nostalgią za przeszłością, niż inspirowana odwagą na przyszłość*. Nie negując znaczenia parafii personalnych, dokument zauważa jednak, że *na poziomie kanonicznym zasada terytorialna pozostaje w pełni obowiązująca* (16).

Instrukcja przypomina, że przedmiotem misji i ewangelizacji Kościoła jest zawsze Lud Boży jako całość (27). Wszyscy jego członkowie: prezbiterzy, diakoni, osoby konsekrowane i świeckie, zgodnie z własnym charyzmatem i powierzonymi im zadaniami, mają realizować powołanie parafii związane z misją *promowania ewangelizacji* (41). Według dokumentu szczególnie ważną rolę w tej misji mają odgrywać wierni świeccy, którzy, na mocy chrztu i pozostałych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej oraz małżeństwa mają *szukać Królestwa Bożego, zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej*. Ich powołaniem jest *przemienianie różnych rzeczywistości ziemskich w ducha Ewangelii i współdziałanie ze swymi pasterzami w służbie dla wspólnoty kościelnej, dla jej wzrostu i żywotności, pełniąc rozmaite posługi, wykorzystując łaskę i posiadane charyzmaty* (85).

Dokument zauważając, że oprócz *okazjonalnej współpracy*, którą może ofiarować parafii każda osoba dobrej woli, nawet nieochrzczona, są *pewne stałe zadania, w ramach których wierni na pewien czas przyjmują odpowiedzialność za posługi we wspólnocie parafialnej*, które pełnią katecheci, mini-

stranci, wychowawcy pracujący w grupach i stowarzyszeniach, pracownicy charytatywni oraz osoby działające w różnego rodzaju poradniach i centrach wsparcia oraz odwiedzające chorych (94). Instrukcja, odwołując się do dokumentów Magisterium i prawa kanonicznego, przypomina, że *wierni świeccy mogą być ustanowieni na stałe lektorami i akolitami* oraz podjąć zadania „szafarza nadzwyczajnego”, będąc tymczasowo delegowani do czynności liturgicznych (97). W wyjątkowych okolicznościach mogą oni, według uznania miejscowego ordynariusza oraz uwzględniając fakt, że *zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon*, udzielać sakramentu chrztu, jak też celebrować obrzędy pogrzebowe oraz być delegowani przez biskupa diecezjalnego do asystowania przy zawieraniu małżeństw tam, *gdzie nie ma kapłanów i diakonów*. Świeccy mogą również, jeżeli wymagają tego okoliczności, konieczność lub szczególny przypadek, zgodnie z przepisami wydanymi przez Konferencję Episkopatu przepowiadać w kościele lub kaplicy w sposób zgodny z prawem lub z przepisami liturgicznymi, co nie odnosi się jednak do wygłaszania homilii podczas celebracji Eucharystii (98-100).

Instrukcja zwraca uwagę na konieczność odnowy parafii w ramach prowadzenia procesu zmierzającego *od nawrócenia osób do przekształcania struktur*, unikając biurokratyzmu oraz świadczenia *posług, które nie wyrażają dynamiki ewangelizacji, ale kryterium samozachowawcze* (34). Dokument zauważa, że przekształcanie struktur wymaga *wcześniejszej zmiany mentalności i odnowy wewnętrznej*, szczególnie proboszczów, którzy mają dostrzec potrzebę *reformy duszpasterstwa o charakterze misyjnym* (34-35). Proces reorganizacji wspólnot parafialnych musi przebiegać *elastycznie i stopniowo*, biorąc pod uwagę konkretne życie wspólnoty, będąc poprzedzonym niezbędnym etapem wcześniejszych konsultacji oraz etapem wraźnia i weryfikacji (36). Odnowy parafii i zmiany jej struktur nie może dokonywać sam proboszcz i duchowieństwo, ale należy w niego zaangażować cały Lud Boży, gdyż *Kościół nie utożsamia się jedynie z hierarchią* (38).

Instrukcja, podejmując kwestie instytucji będących wyrazem *współodpowiedzialności kościelnej*, zwraca uwagę na działalność parafialnej rady ds. ekonomicznych oraz parafialnej rady duszpasterskiej. Dokument podkreślając, że zarządzanie dobrami parafii stanowi ważny obszar *ewangelizacji i ewangelicznego świadectwa wobec Kościoła i społeczeństwa*, zauważa, że *proboszcz nie może i nie powinien sam spełniać tego zadania*. Instrukcja, odwołując się do Kodeksu Prawa, podkreśla, że *w każdej parafii należy koniecznie utworzyć Radę do spraw ekonomicznych, organ doradczy, któremu przewodniczy proboszcz, składający się z co najmniej trzech innych wiernych, cieszących się wypróbowaną, dobrą opinią i będącymi ekspertami w kwestiach ekonomicznych i prawnych* (101-102). Według Instrukcji Rada może odegrać szczególną rolę w *podnoszeniu kultury współodpowiedzialności, w przejrzystości w zarządzaniu i w zaspokajaniu potrzeb Kościoła we wspólnotach parafialnych*. Służyć ma też temu roczne sprawozdanie finansowe ze szczegółowym wskazaniem

dochodów i wydatków, które jest *należną wspólnie* informacją, stanowiąc zarazem *cenną okazję dla jej formacyjnego zaangażowania* (106).

Instrukcja sporo miejsca poświęca działalności Parafialnej Rady Duszpasterskiej. Zauważając, że Kodeks Prawa Kanonicznego pozostawia biskupowi diecezjalnemu ocenę dotyczącą erygowania w parafiach parafialnej rady duszpasterskiej, przywołuje nauczanie Franciszka dotyczące konieczności funkcjonowania rad duszpasterskich w diecezjach i parafiach, wyjaśniając zarazem jej teologiczny sens. Podkreślając, że jest on wpisany w konstytutywną rzeczywistość Kościoła będącego *Ciałem Chrystusa* rodzącego *duchowość komunii*, zwraca uwagę na różnorodność charyzmatów i posług wynikających z włączenia w Chrystusa i z daru Ducha Świętego. Instrukcja podkreślając, że każdy wierny na mocy kapłaństwa chrzcielnego zostaje ustanowiony dla budowania całego Ciała, a jednocześnie cały Lud Boży współodpowiedzialnie (...) *uczestniczy w misji Kościoła* (...), rozeznając w historii *znaki obecności Boga* i stając się *świadkiem Jego Królestwa*, zauważa, że Rada Duszpasterska *uwidatnia i urzeczywistnia fundamentalne znaczenie Ludu Bożego jako podmiotu oraz aktywnego i ważnego uczestnika misji ewangelizacyjnej* (110). Instrukcja przypomina nauczanie Pawła VI, który pisał, że *zadaniem Rady Duszpasterskiej jest studiowanie, badanie wszystkiego co dotyczy działalności duszpasterskiej, a zatem proponowanie praktycznych wniosków w celu promowania zgodności życia i działania Ludu Bożego z Ewangelią* (110). Dokument charakteryzując istotę Rady, jasno stwierdza: *główną funkcją Parafialnej Rady Duszpasterskiej jest zatem poszukiwanie i analizowanie praktycznych propozycji w odniesieniu do inicjatyw duszpasterskich i charytatywnych dotyczących parafii zgodnie z programem diecezji* (112). Instrukcja wyraźnie podkreślając, że Parafialna Rada Duszpasterska *posiada jedynie głos doradczy proboszczów*, uczyła jednak ich na to, aby *poważnie rozważyć wskazania Rady, zwłaszcza jeśli zostaną one wyrażone jedomyślnie, na drodze wspólnego rozeznania* (113).

Reakcje na Instrukcję

Opublikowana Instrukcja spotkała się z różnymi reakcjami. Czytelnik będzie miał teraz możliwość zapoznania się z pojawiającymi po wydaniu dokumentu głosami po to, aby wyrobić sobie osobiste zdanie względem głoszonych racji.

Instrukcja została mocna skrytykowana przez większość biskupów niemieckich. Odnieśli się oni negatywnie zarówno do sposobu przygotowywania dokumentu, który, według nich nie był konsultowany z Kościołem lokalnym, jak też kwestii ujęcia zaangażowania wiernych świeckich w życiu i odnowie wspólnot parafialnych⁸. Przykładowo wiceprzewodniczący niemieckiego episkopatu, bp F. J. Bode, ocenił, że dokument jest silnym hamulcem *dla motywa-*

⁸ Por. T. Kycia, *Kościół w Niemczech o watykańskiej instrukcji o parafii*, IDK 29.07.2020, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/200303/e7hw2asclv6j3mzq/#IDCBWJDH3RC4KMM4TKGXVWXIBCMMU2FIFBWOOFKZEKZQP0INMP5MZK> (dostęp: 10.02.2021).

*cji i doceniania posługi osób świeckich*⁹. Trzeba jednak obiektywnie zauważyć, że inna część biskupów niemieckich wypowiedziała się pozytywnie o Instrukcji, czego przykładem jest wypowiedź kard. R. M. Woelki'ego, arcybiskupa Kolonii, doceniającego dokument za ukazanie propozycji dotyczących *misyjnego przebudzenia Kościoła*. Z kolei bp Eichstätt – G. M. Hanke podkreślił, że Instrukcja skupia się na *konkretnej sakramentalności* Kościoła, a nie na strukturach, zauważając, że dokument jest zgodny z linią papieża Franciszka, dotycząc *posłania Ludu Bożego do ewangelizacji skonkretyzowanej w parafii*¹⁰.

Krytyczne stanowisko biskupów niemieckich związane jest z kontekstem sytuacyjnym Kościoła w Niemczech związanym z malejącą liczbą kapłanów i zamykaniem wielu parafii. Biorąc pod uwagę powyższe uwarunkowania, wielu ordynariuszy diecezji niemieckich podjęło różne działania zaradcze. Przykładowo bp Trewiru, S. Ackermann, pragnąc zapewnić ciągłość posługi duszpasterskiej w swojej diecezji, zarządził znaczne zmniejszenie liczby parafii poprzez połączenie mniejszych i pobawionych księży jednostek, redukując ich liczbę z prawie 800 do 35. Wspomnianej reformie miały także towarzyszyć daleko idące zmiany w funkcjonowaniu parafii, które, jak zdecydował bp S. Ackerman, miały być zarządzane kolegialnie ze znacznie większym udziałem osób świeckich. Kierownictwo nowych jednostek miałyby być powierzane liczącemu przynajmniej trzy osoby *zespółowi duszpasterskiemu*, któremu miał przewodniczyć kapłan. Z kolei kontrolę nad pracą tego organu miałyby sprawować, pochodząca z wyborów i składająca się wyłącznie ze świeckich, rada parafialna¹¹. Chociaż powyższe propozycje działań zostały skrytykowane przez Kongregację ds. Duchowieństwa, część biskupów niemieckich stwierdziła, że nie odstąpi od planowanej reformy parafii w swoich diecezjach¹².

Trzeba jeszcze przywołać głos, będącego jednym z głównych doradców Franciszka, niemieckiego kardynała W. Kaspera. Podziękował on Stolicy Apostolskiej za dokument, wskazując, że jest on potrzebny w kontekście niekończących się w Niemczech dyskusji o celibacie, kapłaństwie kobiet czy tworzeniu *zespołów duszpasterskich*, które wpływają na zatracenie istoty posługi kapłańskiej, co w perspektywie jest jedną z głównych przyczyn pogłębiającego się kryzysu powołań. Kard. W. Kasper, doceniając pracę proboszczów w parafii, zaznaczył, że wbrew ocenom niemieckich hierarchów nie dostrzega on w Instrukcji żadnego *autorytarnego neoklerykalizmu*, zauważając przy tym, że biskupi niemieccy całkowicie pominęli cel powstania Instrukcji związany ze zwrotem ku duszpasterstwu misyjnemu w parafii. Kard. W. Kasper podzielił jednak część zarzutów, jakie pod adresem dokumentu wysunęli biskupi nie-

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. T. Budnikowski, *Niemiecka droga synodalna*, „Przewodnik Katolicki” 2020, nr 5, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2020/Przewodnik-Katolicki-5-2020/Wiara-i-Kosciol/Niemiecka-droga-synodalna> (dostęp: 10.02.2021).

¹² Por. tamże.

mieccy, stwierdzając, że tekst zbyt obcesowo traktuje rolę świeckich wiernych, którzy w wielu aspektach powinni odgrywać większą rolę¹³.

Do krytycznych głosów biskupów niemieckich odnośnie instrukcji odniósł się prefekt Kongregacji ds. Duchowieństwa, kard. B. Stella, wyrażając ubolewanie z powodu zawężonego spojrzenia na ten dokument. Zauważył on, że podkreślenie roli kapłana w parafii wiąże się przede wszystkim z potwierdzeniem *centralnego miejsca Eucharystii jako źródła oraz głównego punktu życia i misji Kościoła*. Kapłan powinien być odciążony od prac administracyjnych, aby mógł skoncentrować się na realizacji swoich głównych zadań: *Eucharystii, głoszeniu Słowa Bożego, kierownictwu duchowemu i spowiedzi, promowaniu miłości i bliskości z wiernymi, zwłaszcza z tymi najbardziej potrzebującymi*¹⁴. Określił on odbiór Instrukcji w odniesieniu do roli świeckich jako „redukujący”, zwracając uwagę na to, że w prawie są zawarte wyraźne uregulowania dotyczące zakresu funkcji, które można powierzać wiernym świeckim. Kard. B. Stella stwierdził także, że chętnie spotka się z przedstawicielami episkopatu Niemiec, aby wyjaśnić ich wątpliwości i wzburzenie¹⁵.

Jeżeli chodzi o recepcję Instrukcji w Polsce, to ze smutkiem należy zauważyć, że w chwili jej opublikowania nie pojawił się żaden oficjalny głos przedstawiciela Konferencji Episkopatu Polski na jej temat. Co prawda poszczególni polscy biskupi nawiązywali do niej w swoich wystąpieniach, zwracając uwagę na konieczność odnowy parafii oraz włączania w życie parafii wiernych świeckich (abp T. Wojda, abp G. Rys)¹⁶, ale zabrakło oficjalnej promocji dokumentu tak, jak miało to miejsce w wypadku encykliki Franciszka Fratelli tutti czy Dyrektorium o katechizacji. W tym kontekście godnym podkreślenia jest fakt, że kwestię Instrukcji podjęły tygodniki katolickie: *Gość Niedzielny* i *Niedziela*, przywołując jej główne myśli oraz wypowiedzi proboszczów dotyczące tego, jak próbują realizować postulat nawrócenia pastoralnego¹⁷.

Konferencja Episkopatu Polski odniosła się oficjalnie do Instrukcji na swoim posiedzeniu plenarnym w Łodzi 5 i 6 października 2020 roku. Warto w tym miejscu zauważyć, że wspomniane posiedzenie przejdzie do historii Kościoła w Polsce, gdyż po raz pierwszy biskupi omawiali różne zagadnienia w pięciu grupach tematycznych, a następnie relatorzy zdawali sprawozdanie

¹³ Por. tamże.

¹⁴ A. Stella, *Komentarze nt. instrukcji o parafiach są zawężone*, <https://deon.pl/kosciol/kard-stella-komentarze-nt-instrukcji-o-parafiach-sa-zawezone,951088> (dostęp: 12.02.2021).

¹⁵ Por. tamże.

¹⁶ Por. T. Wojda, *W Kościele w Polsce potrzeba większej współpracy ze świeckimi. Duch ewangelizacji powinien być przeżywany w parafii*, <https://wpolityce.pl/kosciol/514504-abp-wojda-potrzeba-wiekszej-wspolpracy-ze-swieckimi> (dostęp: 10.02.2021); G. Rys, *Nawrócenie pastoralne w parafii i we wspólnocie*, www.youtube.com/watch?v=aH-_6DWLR8Y (dostęp: 11.02.2021).

¹⁷ Por. B. Zajączkowska, *Parafia w XXI wieku*, „*Gość Niedzielny*” 2020, nr 30; www.gosc.pl/doc/6430563.Parafia-w-XXI-wieku (dostęp: 10.11.2020); P. Rozpiątkowski, *Parafia jest ciągle aktualna*, „*Niedziela*” 2020, nr 36, s. 12-16.

wszystkim zebranych. Instrukcja stała się przedmiotem dyskusji w grupie zajmującej się kwestią duszpasterstwa parafialnego w kontekście przemian. W czasie spotkania starano się określić współczesny sposób funkcjonowania parafii, poszukując odpowiedzi na pytanie dotyczące tego, czy są one wspólnotami. Próbując odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób w tworzenie parafii angażują się parafianie, a w jaki sposób księży, zastanawiano się, czy ksiądz też powinien czuć się parafianinem. Podkreślano, że ksiądz powinien tworzyć relacje, nie bojąc się spotkań z żadną osobą oraz że wszyscy mają angażować się w dzieło ewangelizacji. Biskupi zwrócili uwagę na fakt, że bardzo zależy im na wpływie rad duszpasterskich na konkretne działania parafii¹⁸.

Instrukcja pobudziła do zabrania dyskusji niektórych teologów oraz duszpasterzy, którzy z jednej strony doceniali znaczenie dokumentu, czyniąc jego publikację punktem wyjścia do refleksji nad przyszłością parafii w Polsce, jak też dzieląc się swoimi krytycznymi uwagami wobec niektórych jego wątków. Pierwszy wątek dotyczył kwestii zaangażowania świeckich w życie parafii. Ks. A. Draguła zauważył, że brakuje w dokumencie wskazania *nowych przestrzeni zaangażowania świeckich* i ich teologii, podkreślając, że odwołuje się on zasadniczo do współczesnego nauczania Magisterium¹⁹. Doceniając, że Instrukcja podkreśla, że *każdy ochrzczony, dzięki darowi Ducha Świętego i otrzymanych charyzmatów, staje się aktywnym protagonistą ewangelizacji, (...) zgodnie z zasadami organicznej komunii*, ks. Draguła, że dokument *nie poszerza odpowiedzialności i funkcjonalności świeckich* w parafii²⁰. Dostrzegł on jednak fakt, że Instrukcja zachęca świeckich do większego zaangażowania się w życie parafii, w której mogą oni podejmować autonomiczne działania, jak też sprawować powierzone im *czynności zastępcze w sytuacjach nadzwyczajnych (niedzielna celebrowanie Słowa Bożego, sprawowanie chrztu, celebrowanie obrzędu pogrzebu)*. Trzeba obiektywnie zauważyć, że chociaż ks. Draguła wyrażał się krytycznie o braku wskazania przez autorów Instrukcji *nowych przestrzeni zaangażowania świeckich*, to próbował zrozumieć ich racje: *część wskazań została wyraźnie napisana ze względu na Kościoły, które cierpią na brak powołań*²¹. Kwestię udziału laikatu w życiu parafii podniósł również ks. B. Rajewski, kanonista i proboszcz polskiej parafii św. Wojciecha w Londynie, twierdząc, że dokument *nie kreuje żadnych nowych płaszczyzn zaangażowania laikatu*²².

Inny zarzut kierowany do autorów Instrukcji dotyczył zbyt jurydycznego potraktowania parafii, z położeniem nacisku na jej formę terytorialną, co może ograniczać realizację wezwania do *nawrócenia duszpasterskiego*. Ks. A. Dra-

¹⁸ Por. *Podsumowanie 387. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, <https://ekai.pl/loz-pabianice-zakonczylo-sie-387-zebranie-plenarne-konferencji-episkopatu-polski/> (dostęp: 9.10.2020).

¹⁹ Por. A. Draguła, *Zapał przegrywa z przepisem. Stara parafia w nowym świecie*, dz. cyt.

²⁰ Por. tamże.

²¹ Tamże.

²² Dg, Ks. Bartosz Rajewski komentuje watykański dokument poświęcony parafiom, dz. cyt.

guła, doceniając dokument za opisanie kontekstów, w jakich funkcjonuje współczesna parafia, skrytykował go za położenie nacisku na posługę parafii terytorialnych, zauważając, że trudno im *dziś podjąć funkcje, których domaga się od nich współczesny świat*²³. Zauważył też, że Instrukcja *nie proponuje faktycznie żadnych nowych rozwiązań prawnych, ale wydobywa to, co prawo kanoniczne już przewiduje*²⁴. Autor krytykując powyższe podejście, szukał przyczyny takiego stanu rzeczy, podkreślając, że dzieje się tak dlatego, że *być może nie wykorzystuje się w codziennej praktyce proponowanych przez prawo rozwiązań*²⁵. Według niego dokument za bardzo skupia się na rozwiązaniach prawnych, co bardzo mocno przesuwając punkt ciężkości z entuzjastycznego wezwania do odnowy w duchu nawrócenia pastoralnego w kierunku czysto administracyjnym, a nawet biurokratycznym²⁶.

Kwestia tworzenia parafii personalnych została też podjęta przez ks. B. Rajewskiego, podkreślającego, że dokument nie zawiera w tym zakresie *żadnych nowych pomysłów*²⁷. Chwaląc dokument za trafną diagnozę uwarunkowań, w których funkcjonuje współczesna parafia, oraz za podkreślenie myśli, że współczesna parafia *powinna dawać okazję do doświadczenia bliskości, nie zrozumiał, dlaczego w Instrukcji ani razu nie została wspomniana parafia personalna*²⁸. Odnosząc się do osobistego doświadczenia posługi w takiej właśnie londyńskiej parafii, zauważył: *właśnie ta forma duszpasterstwa daje możliwość efektywnego towarzyszenia i skutecznego budowania relacji opartych na bliskości*. Zaproponował on zarazem, aby do parafii personalnej należeli wszyscy, *których łączy nie tylko język czy narodowość, ale (...) duchowość, liturgiczna wrażliwość czy możliwość aktywnego zaangażowania w życie wspólnoty*²⁹. Autor w swoich rozważaniach podniósł także zarzut dotyczący tego, że zbyt jurydyczne ujęcie parafii ogranicza kreatywność, która jest potrzebna przy poszukiwaniu nowych dróg służących realizacji wezwania Franciszka do *nawrócenia pastoralnego*³⁰.

Kolejny zarzut kierowany wobec autorów Instrukcji łączy się z tym, że położenie zbyt dużego nacisku na wymiar prawny odnowy parafii skutkuje brakiem konkretnych rozwiązań duszpasterskich. W tym kontekście ks. B. Rajewski skrytykował dokument za brak narzędzi umożliwiających wprowadzanie w życie inspiracji dotyczących nauczania Franciszka odnośnie *bliskości* Kościoła i jego *towarzyszenia* ludziom. Zachęcał on przy tym, aby sięgać po lekturę książek ukazujących konkretne przykłady realizacji wezwania Franciszka

²³ A. Draguła, *Zapał przegrywa z przepisem. Stara parafia w nowym świecie*, dz. cyt.

²⁴ Tamże.

²⁵ Por. tamże.

²⁶ Por. tamże.

²⁷ Dg, *Ks. Bartosz Rajewski komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, dz. cyt.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

do nawrócenia pastoralnego³¹, polecając konkretne pozycje, które ukazały się w języku polskim³². Kwestie braku w instrukcji konkretnych propozycji wskazówek dla duszpasterzy dotyczących sposobów duszpasterskiego nawrócenia parafii podjął także ks. P. Potoczny, proboszcz greckokatolickiej parafii św. Mikołaja w Żelichowie (Cyganku) na Żuławach³³. Doceniając dokument za ukazanie kontekstów, w jakich znalazły się współcześnie parafie, zauważył jednocześnie, że każdy z proboszczów, jeżeli będzie chciał wykonać misję i posłanie Jezusa Chrystusa, będzie musiał wyjść poza znane mu schematy, odznaczając się postawą *ucznia w drodze*³⁴.

Co dalej po Instrukcji?

Trzeba teraz odnieść się do pojawiających się głosów w dyskusji po opublikowaniu Instrukcji, wskazując zarazem na pewne zagadnienia, które winny być podjęte w przyszłości. Ma to być zachęta do czytelników, aby sami podjęli dalszą refleksję dotyczącą odnowy parafii w Polsce, mając przed oczyma wezwanie papieża Franciszka do *nawrócenia pastoralnego*.

Z naciskiem trzeba podkreślić, że bardzo potrzebny był dokument zbierający w całość dotychczasowe nauczanie Magisterium dotyczące funkcjonowania parafii, umiejscawiające je w kontekście *nawrócenia pastoralnego*. Z uznaniem trzeba też przyjąć zawartą w nim diagnozę dotyczącą kontekstów współczesności mających wpływ na mentalność, sposób myślenia i postępowania tworzących parafię osób. Doceniając zaprezentowaną w dokumencie diagnozę stanowiącą ważną przesłankę przemawiającą za tworzeniem parafii personalnych, należy postulować, aby duszpasterska posługa Kościoła w Polsce była zasadniczo oparta na parafiach terytorialnych. Trzeba w tym miejscu przywołać opinię dziennikarki Radia Watykańskiego, B. Zajączkowskiej, twierdzącej, że w Polsce warto jeszcze powalczyć o *klasyczną parafię*³⁵. Jednym z argumentów przemawiającym za takim rozwiązaniem jest przywiązanie Polaków do tradycyjnej struktury parafii terytorialnej. Nie negując konieczności tworzenia w uzasadnionych sytuacjach, szczególnie w wielkich miastach, parafii personalnych³⁶, powinno się zadbać o odnowienie parafii terytorialnych w duchu

³¹ Por. tamże.

³² Por. M. Whit, *Odbudowana. Czyli jak przebudzić wiernych*, Gubin 2013; J. Socha, *Nawracanie proboszcza. Od nawracania proboszcza do nawrócenia pastoralnego parafii*, Pelplin 2016.

³³ Por. DG, *Grekokatolicki proboszcz komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, dz. cyt.

³⁴ Tamże.

³⁵ B. Zajączkowska, *Parafia w XXI wieku*, dz. cyt.

³⁶ Kanon 518 Kodeksu Prawa Kanonicznego, wyjaśniając pojęcie parafii personalnej, zauważa: *Z zasady ogólnej parafia powinna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium. Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium albo z innego jeszcze powodu*. W Polsce spotyka się zarówno parafie personalne, jak też terytorialno-

nawrócenia pastoralnego. W tym kontekście ważnym jest także korekta granic istniejących już parafii czy też kwestia ich roztropnego łączenia, szczególnie w tych diecezjach, gdzie szczególnie widoczny jest spadek powołań³⁷.

Jeżeli chodzi o podnoszony zarzut dotyczący braku wskazania nowych przestrzeni zaangażowania się świeckich w parafii, to trzeba przypomnieć, że nie było to celem Instrukcji. Dokument w dużej mierze jest odpowiedzią na zaistniałą sytuację w krajach Europy Zachodniej, w których po II Soborze Watykańskim doszło do niewłaściwej interpretacji nauczania Magisterium i prawa kanonicznego, dotyczącego roli i miejsca świeckich. Jednym ze skutków tego procesu było oddawanie całej władzy w parafiach w ręce świeckich, ograniczając rolę proboszcza jedynie do sprawowania sakramentów Eucharystii i pokuty³⁸. W sposób szczególny dotyczy to Niemiec, w których odbywa się *Droga Synodalna* mająca na celu odzyskanie wiarygodności Kościoła w kontekście licznych skandali pedofilskich z udziałem duchownych. Nie negując intencji części duchownych i świeckich pragnących odnowy życia Kościoła, należy zauważyć, że podejmowane nieraz dyskusje dotyczące błogosławienia związków par homoseksualnych czy kapłaństwa kobiet są wyrazem negocjowania nauczania Magisterium. To samo można powiedzieć o próbach oddawania zarządu parafiom w ręce osób świeckich, bez uwzględnia roli, jaką powinien w nich odgrywać proboszcz. Dokument, dostarczając impulsów do procesu *nawrócenia duszpasterskiego* parafii, nieustannie podkreśla, że do tego jest powołane nie tylko duchowieństwo, ale też wszyscy świeccy, zgodnie z otrzymanymi charyzmatami (37-38; 41). Instrukcja, odwołując się do nauczania soborowego i posoborowego, zauważa, że świeccy na mocy sakramentu chrztu i innych sakramentów uczestniczą w ewangelizacyjnym działaniu Kościoła, realizując swoje powołanie i misję przemieniania świata w duchu Ewangelii i współdziałając ze swoimi pasterzami w służbie wzrostu i żywotności wspólnoty kościelnej, wyraźnie wskazuje na funkcje i posługi parafialne, jakie mogą i powinni sprawować świeccy (85; 94-100). Zamiast więc *utyskiwać* na to, że Instrukcja nie wskazuje na nowe przestrzenie zaangażowania świeckich w parafii, należy podjąć refleksję nad tym, jak bogate nauczanie Magisterium dotyczące roli i znaczenia wiernych świeckich w Kościele ma być wcielane w życie. Warto w tym miejscu przywołać słowa abpa T. Wojdy, byłego metropolity białostockiego, który zauważając, że *wśród chrześcijan w Polsce brakuje głębszej świadomości odpowiedzialności za dzieło głoszenia Dobrej Nowiny*, stwierdził, że musi się dokonać przemiana mentalności i świadomości dotyczącej rozumienia

personalne. Przykładem parafii personalnej jest personalna parafia akademicka pw. św. Ireneusza BM w Częstochowie, a parafii mieszanych parafie wojskowo-cywilne, podlegające zarówno biskupowi polowemu, jak też lokalnemu biskupowi miejsca.

³⁷ Por. A. Czaja, *Jestem zmuszony łączyć ze sobą mniejsze parafie*. <https://info.wiara.pl/doc/6312564> (dostęp: 10.02.2021).

³⁸ Por. P. Chmielewski, *Ważna decyzja Watykanu – przeciwko protestantyzacji kapłaństwa*, <https://www.pch24.pl/wazna-decyzja-watykanu---przeciwko-protestantyzacji-kaplanstwa,77377,i.html> (dostęp: 11.02.2021).

Kościół jako wspólnota, w której każdy ma swoje miejsce i jest odpowiedzialny nie tylko za swoją osobistą wiarę, ale także za tych, którzy są obok niego. W tym kontekście biskup zauważył, że jest wiele przestrzeni, w które mogą angażować się ludzie świeccy, począwszy od Parafialnych Rad Duszpasterskich, poprzez Rady Ekonomiczne, wspólnoty, aż po własną rodzinę³⁹.

Kolejny zarzut pojawiający się po opublikowaniu Instrukcji dotyczy braku w niej szczegółowych wskazań duszpasterskich. Trzeba podkreślić, że nie było to celem dokumentu, który ma przedstawić wskazania i ogólne normy. Wskazania Instrukcji, która ma charakter ogólny, powinny być punktem odniesienia do refleksji prowadzonych zgodnie z zasadą pomocniczości na poziomie Kościołów lokalnych. To tam trzeba razem, na drodze właściwie rozumianego *rozeznawania synodalnego*, poszukiwać szczegółowych rozwiązań, adekwatnych do lokalnych znaków czasu. Przecież nie można wymagać od Kongregacji ds. Duchowieństwa, że przygotuje w Watykanie gotowy zestaw rozwiązań odpowiadających na zróżnicowaną sytuację poszczególnych parafii na całym świecie. Przywoływany już ks. A. Ripa zauważył, że Instrukcja, proponując *narzędzia towarzyszące i ukierunkowujące reformę wspólnot parafialnych*, do wartościowuje wymiar wspólnotowy, *współodpowiedzialność eklezjalną wszystkich ochrzczonych, każdego zgodnie ze swoim powołaniem i charyzmatem, w harmonijnej syntezie służącej głoszeniu Ewangelii*⁴⁰. Zauważając, że Instrukcja chce być narzędziem ułatwiającym przejście od duszpasterstwa zachowawczego do duszpasterstwa misyjnego, nie ograniczając się do postawy zachowania istniejącego stanu rzeczy, ale angażując się odważnie, aby odpowiedzieć na obecne wyzwania ewangelizacji i pomagając wspólnotom parafialnym do przyjęcia stałej postawy „wyjścia”, podkreśla, że dokumentnie nie pretenduje do udzielenia wyczerpujących i ostatecznych odpowiedzi na wspomniane wyzwania, jakby miał być swego rodzaju kazuistycznym podręcznikiem na temat parafii lub miał zamykać w statycznej formie kreatywność Ludu Bożego⁴¹.

Nie oczekując więc na *plynące z góry* konkretne wskazania dotyczące konkretnych sposobów dotyczących odnowienia parafii w duchu *nawrócenia pastoralnego*, należy uruchomić potencjał tkwiący w polskich parafialnych radach duszpasterskich. Badania prowadzone w latach 2012-2013 wykazały, że rady istniały zasadniczo w 80% polskich parafii⁴². Jest to olbrzymi, często niewykorzystany właściwie potencjał. Opublikowana Instrukcja stanowi dobrą okazję, aby ożywić ich funkcjonowanie tak, aby ich członkowie pod przewodnictwem proboszczów w szerszym zakresie podjęli współodpowiedzialność za

³⁹ T. Wojda, *W Kościele w Polsce potrzeba większej współpracy ze świeckimi. Duch ewangelizacji powinien być przeżywany w parafii*, dz. cyt.

⁴⁰ A. Ripa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła. Prezentacja Instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa*, dz. cyt., s. 36.

⁴¹ Tamże.

⁴² Por. T. Wielebski, *Parafialne Rady Duszpasterskie w Polsce w służbie budowania communio Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2015, nr 639, s. 272.

poszukiwanie sposobu odnowy życia parafii. Jest to szczególnie ważne w kontekście zachodzących procesów sekularyzacyjnych oraz pandemii koronawirusa, która spowodowała odpływ części wiernych z parafii. Poszukując inspiracji do dróg nawrócenia pastoralnego, trzeba sięgać po przywoływane już publikacje *Odbudowana*, autorstwa M. Whitea'a, czy *Nawracanie proboszcza* ks. J. Sochy, pamiętając, że wspomniane sposoby działań są realizowane w konkretnych warunkach miejsca i nie można niewolniczo kopiować zaproponowanych tam rozwiązań.

Podsumowanie

Ks. A. Ripa, podsekretarz Kongregacji ds. Duchowieństwa, ukazując okoliczności powstania Instrukcji, odwołał się do słów papieża Franciszka wypowiedzianych podczas jego spotkania z polskimi biskupami na Wawelu 27 lipca 2016. Papież powiedział wtedy: *parafia jest ciągle aktualna! Parafia musi pozostać: jest strukturą, której nie wolno nam wyrzucić przez okno. Parafia jest właśnie domem ludu Bożego, tym domem, w którym on mieszka.(...) Odnowa parafii jest jedną z rzeczy, którą biskupi powinni zawsze mieć na oku. (...) Parafia jest nietykalna: musi pozostać jako miejsce kreatywności, odniesienia, macierzyństwa i tego wszystkiego. Tam należy realizować wszelką zdolność kreatywności; a kiedy parafia rozwija się w ten sposób, to dokonuje się to, o czym mówiłem o uczniach-misjonarzach – nazywam to „parafia wychodząca”*⁴³. Przed duchownymi i świeckimi stoi teraz wielkie zadanie, aby wypowiedziane w Polsce słowa papieża Franciszka, dotyczące wizji parafii podlegającej nieustannemu *nawróceniu duszpasterskiemu*, odpowiadającej na wyzwania współczesności i docierającej z przesłaniem ewangelii do wszystkich bez wyjątku ludzi, były konsekwentnie wprowadzane w życie.

* * *

On the Instruction “The Pastoral Conversion of the Parish Community in the Service of the Evangelising Mission of the Church”

Summary

On 20th July 2020 Congregation for the Clergy issued an instruction *The pastoral conversion of the Parish community in the service of the evangelising mission of the Church*.

This document brings together the previous teachings of the Magisterium regarding the Parish community, approaching them from the perspective of the Pope Francis's teaching calling for pastoral conversion of the whole Church,

⁴³ Tamże.

which should result in the missionary attitude of bringing the message of Gospel to all the people.

Issuing of the instruction evoked different responses. Some of them were positive, praising the presenting of the integrated knowledge regarding the legal basis of the Parrish community functioning, as well as speaking highly of this document in the context of mapping out a wide range of the contemporary circumstances in which the parishes function. Also, providing the inspiration for the renewal of the Parish Ministry was appreciated.

However, some criticisms were also raised, regarding the lack of new solutions aiming at involving the lay faithful in the life of the Parish community, putting too little emphasis on the necessity of the personal parishes development and the offer of the detailed pastoral methods. The author describes the main ideas included in this document, which has not reached a wider readership in Poland. At the same time, he (1), presents the discussion that the issuing of the instruction has evoked (2), referring to the document itself and suggesting some inspiration for creative searching for the ways of reaching the renewal of the Parish community in the context of the Pastoral conversion (3).

Keywords: renewal of the Parish community; Pastoral conversion; evangelization; parish pastoral councils.

Bibliografia

- Budnikowski T., *Niemiecka droga synodalna*, „Przewodnik Katolicki” 2020, nr 5, <https://www.przewodnik-katolicki.pl/Archiwum/2020/Przewodnik-Katolicki-5-2020/Wiara-i-Kosciol/Niemiecka-droga-synodalna> (dostęp: 10.02.2021).
- Chmielewski P., *Ważna decyzja Watykanu – przeciwko protestantyzacji kapłaństwa* <https://www.pch24.pl/wazna-decyzja-watykanu---przeciwko-protestantyzacji-kaplanstwa,77377,i.html> (dostęp: 11.02.2021).
- Czaja A., *Jestem zmuszony łączyć ze sobą mniejsze parafie*, <https://info.wiara.pl/doc/6312564> (dostęp: 10.02.2021).
- DG, *Grekokatolicki proboszcz komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/200282/mnpjifyto73xaonc/#IDFJRHXPPNA211F0ML2PJNXJYBDPJVB1053H501BGZPG5NPDWEY110> (dostęp: 8.02.2020).
- Dg, *Ks. Bartosz Rajewski komentuje watykański dokument poświęcony parafiom*, <https://ekai.pl/ks-bartosz-rajewski-komentuje-watykanski-dokument-poswiecony-parafiom/> (dostęp: 8.02.2021).
- Draguła A., *Zapal przegrywa z przepisem. Stara parafia w nowym świecie*, <http://wiesz.com.pl/2020/07/21/zapal-przegrywa-z-przepisem-stara-parafia-w-nowym-swiecie> (dostęp: 15.02.2021).
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*, Wrocław 2020.
- Kycia T., *Kościół w Niemczech o watykańskiej instrukcji o parafii*, IDK 29.07.2020, <http://nowy.ekai.pl/szuflada/protected/200303/e7hw2asc1v6j3mzq/#IDCBWJDH3RC4KM M4TKGXVWXIBCMU2F1FBWOFTKEZKQP0INMP5MZK> (dostęp: 10.02.2021).
- Podsumowanie 387. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski*, <https://ekai.pl/lodz-pabianice-zakonczylo-sie-387-zebranie-plenarne-konferencji-episkopatu-polski/> (dostęp: 9.10.2020).

- Ripa A., *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła. Prezentacja Instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa*, „L'Osservatore Romano. Wydanie polskie” 2020, nr 9, s. 35-37.
- Rozpiątkowski P., *Parafia jest ciągle aktualna*, „Niedziela” 2020, nr 36, s. 12-16.
- Sikora P., *Pozory reformy parafii*, <https://www.tygodnikpowszechny.pl/pozory-reformy-parafii-164243> (dostęp: 15.02.2021).
- Sitarz M., *Instrukcja*, w: *Leksykon Prawa Kanonicznego*, red. M. Sitarz, Lublin 2019, s. 961-963.
- Stella A., *Komentarze nt. instrukcji o parafiach są zawężone*, <https://deon.pl/kosciol/kard-stella-komentarze-nt-instrukcji-o-parafiach-sa-zawezone,951088> (dostęp: 12.02.2021).
- Wielebski T., *Parafialne Rady Duszpasterskie w Polsce w służbie budowania communio Kościoła*, „Ateneum Kapłańskie” 2015, nr 639, s. 262-284.
- Wojda T., *W Kościele w Polsce potrzeba większej współpracy ze świeckimi. Duch ewangelizacji powinien być przeżywany w parafii*, <https://wpolityce.pl/kosciol/514504-abp-wojda-potrzeba-wiekszej-wspolpracy-ze-swieckimi> (dostęp: 10.02.2021).
- Zajączkowska B., *Parafia w XXI wieku*, „Gość Niedzielny” 2020, nr 30, www.gosc.pl/doc/6430563.Parafia-w-XXI-wieku (dostęp: 10.11.2020).